

ДИМИТЪР КАЦАРОВ И ИДЕЯТА ЗА НЕПРЕКЪСНАТОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Венка Кутева

Промените, които се извършват в страните от Източна Европа и нашата страна са толкова значителни, че обхващат всички сфери на обществената дейност, включително и педагогическата теория и практика. Днес не е възможно откъсването на съвременното образование от неговите исторически основи, от всичко значимо, което педагогиката е създала по-рано. В този смисъл безспорен интерес представлява педагогическото наследство на Димитър Т. Кацаров.

Проф. Д. Кацаров принадлежи към онази генерация от българската университетска интелигенция, чиято дейност, творчество и постижения, играят важна роля за формирането, укрепването и утвърждаването на съвременната педагогическа наука. В наследството на Д. Кацаров съвременният читател ще открие и много новаторски идеи, които естествено могат да бъдат включени в диалога за бъдещето на педагогическата наука в България.

Възгледите на проф. Д. Кацаров относно образованието бележат един от върховете в педагогическото му наследство.

Централно място в педагогическото му творчество заема

понятието образование. В редица свои трудове Д. Кацаров сполучливо отбелязва огромния интерес към образованието, проникващ цялото общество. Това впрочем се наблюдава във всяка епоха на стремеж към по-радикални промени в живота, на по-голям завой в културното и духовното развитие на човечеството.

Пред лицето на многочислените проблеми, които поставя пред нас бъдещето, образованието е необходимото условие за това, да получи човечеството възможност да се предвижи напред към идеалите на мира, свободата и социалната справедливост. Несъмнено е, че едно от най-големите постижения на педагогическата мисъл от един век насам е именно изясняването на образованието във всичките негови форми и съдържание като основно свойство, процес и функция, както и признаването му като една от най-съществените сили на организирания обществен живот, от което зависи неговото духовно самосъхранение и развитие (4, 3).

В трудовете си проф. Д. Кацаров разглежда образованието като обобщено понятие,

включващо в себе си обучението и възпитанието (2, 4). Сред българските педагози Д. Кацаров пръв и единствен застъпва подобно схващане, към което се проявява внимание през последните няколко години. Известно е, че в западноевропейската практика и в САЩ има само едно най-общо понятие - възпитание. Педагогиката се определя като наука за възпитанието. В централните и източноевропейските страни педагогиката се определя като наука за образованието и възпитанието, като се допуска, че образованието е по-частно понятие. Образование се асоциира с усвояването на знания, умения, с подготовката за определена професионална дейност, а възпитанието - с формиране на възгледи, убеждения, потребности, поведение (6, 7).

Не са малко основанията да се приеме за пределно общо понятието образование като по-обхватно по съдържание и по-продължително като процес. Такова разбиране за образоваността като вътрешна култура на личността съвпада с класическото и англосаксонското понятие за възпитаност (6, 7).

Това позволява на проф. Д. Кацаров, допускайки, че възпитанието е по-частно понятие, да определи педагогиката като наука за образованието (2, 4).

Образованието е процес на приобщаване на подрастващите към живота и затова, според Д. Кацаров, то е равнозначно на живота. В по-широк план, според Д. Кацаров, всички обществени реформи са образователни по своя характер. Физическото, умственото и нравственото усъвършенстване на индивида се явяват изходна точка за всяко обществено подобрене. Организацията на обществото във всички негови страни е образователен проблем в широк смисъл на думата (5, 6).

Вън от всяко съмнение е, смята проф. Д. Кацаров, че образованието, разбирано в неговия теоретичен и практически аспект, "не задоволява растящите нужди на живота и не посреща отговорностите, които носи спрямо тях" (2, 4).

Ето защо авторът счита, че образованието не се изчерпва с "усвояване на образователни техники", нито със запаметяването на елементите на знанието, нито даже с просвещаването в гражданските задължения - негова задача е цялостната подготовка на индивида, за да може да живее пълен и богат духовен живот за свое лично благо и за това на цялото общество" (4, 5).

Проф. Д. Кацаров поставя основния според него въпрос: как образованието, разбирано в неговия широк смисъл - като училищно и извънучилищно, трябва да бъде

организирано, за да осигури една постоянна хармония между индивидите, между обществените групи, между всички фактори и взаимодействията между тях.

Той е на мнение, че педагогическата наука трябва да превъзмогне ограниченото схващане за образованието само като планомерно въздействие на възрастните върху младите, като влияние върху определен учител и ученик и трябва да разглежда като образование всяко взаимодействие между човека и човека, всяко духовно въздействие, което формира и образова.

Непреднамереното образование, което животът осъществява, по никакъв начин не бива да бъде изключвано от образователния процес, защото то е непрекъснато действащо и то именно характеризира образованието като необходима и неизменна жизнена функция, която се упражнява там, където хората живеят заедно. То се проявява в насока към формиране на индивида в духа и особеностите на средата, в която той живее. Само чрез него индивидът израства като личност и член на една общност със свой език, традиции, вярвания, съзнание и жизнено поведение. Проф. Д. Кацаров смята, че индивидът се формира в живота, чрез живота и за живота. Непреднамереното образование е основата на духовното и

културното развитие и на всяко преднамерено образование.

Преднамереното образование се явява последната формация на процеса на образованието. То обхваща, според проф. Д. Кацаров, всички съзнателни и преднамерени образователни въздействия, където и да се проявяват те - в училището и извън училището. Типичната проява на преднамереното образование е училищното образование.

Преднамереното образование в широк смисъл се явява едно все по-голямо осъзнаване на непреднамереното, което идва да обезпечи по-голяма сигурност, планомерност, правилност.

Проф. Д. Кацаров е категоричен, че същността на училището ще бъде винаги зле разбрана, когато то се разглежда като жизнено явление, откъснато от неговите социални връзки (3, 62).

Изключително актуално звучат вижданията му, че смисълът на образованието, което училището дава, и принципите му, се състоят в духовното свързване и разбиране. Хората от едно общество трябва да бъдат отгледани със същата духовна храна, за да може тяхното формиране да бъде еднакво, да се изгради върху обща духовна и жизнена основа, върху която да израстне тяхното взаимно разбиране и общото съзнание, без които неговото съществуване е немислимо.

Проф. Д. Кацаров доказва обществения произход на образованието. Той го разглежда като инструмент за обществено усъвършенстване чрез усъвършенстване на човешката природа. Според твърдото му убеждение то е основно средство за обществен напредък и преобразуване.

Днес, когато политиката в областта на образованието е подложена на остра критика, или по причини от икономически и финансов характер е оставена на втори план в редица приоритети, в края на новия век е необходимо да се отдели особено внимание на целта и средствата на образованието (1, 10).

В тази връзка виждането на Д. Кацаров за образованието като един постоянен процес на обогатяване със знания и умения, и в значителна степен като процес на създаване на личността и отношения между отделните хора, групи и народи, е особено актуално.

Както се отбелязва в доклада на Комисията по образованието

на ХХI век, прогресът в областта на знанието, трябва да бъде не средство за разделяне на хората, а да съдейства за прогреса на цялото човечество.

Днес е особено актуална концепцията за образование в продължение на целия живот на човека, с всички нейни преимущества - гъвкавост, разнообразие и достъпност във времето и пространството. Необходимо е по-новому да разширим и осмислим концепцията за непрекъснатото образование. То трябва да се превърне в процес на непрекъснато развитие на човешката личност, знания и навици, а също така способности да изказват съждения и предприемат различни действия. То трябва да позволи на човека да разбере самия себе си и окръжаващата го среда и да съдейства за изпълнението на социалните му роли в процеса на труда и живота в обществото (1, 17).

В този смисъл идеите на Д. Кацаров са непреходни.

ЛИТЕРАТУРА

1. Делор, Ж. Образование: скрито сокровище. ЮНЕСКО, Париж, 1996.
2. Кацаров, Д. Теория на образованието. С., 1947.
3. Кацаров, Д. Педагогията като самостоятелна наука. С., 1929.
4. Кацаров, Д. Жизнени и обществени страни на образованието. С., 1943.
5. Кацаров, Д. Характерни черти в развитието на съвременната образователна теория и практика. С., 1942.
6. Цветков, Д. Обща педагогика. Философия на образованието. С., 1994.

DIMITAR KATSAROV AND THE IDEA OF CONTINUOUS EDUCATION

VENKA KUTEVA

Summary

In the work the conceptions of professor Dimitar Katsarov, a prominent Bulgarian pedagogue, concerning education as a generalized concept comprising teaching and upbringing are presented.

His ideas about education as a continuous process of enriching with knowledge and skills and to a considerable extent as a process of building up personality, as a relation between individuals, groups and peoples are analyzed.